

LAKIVALIOKUNNAN LAUSUNTO 9/2001 vp

Valtioneuvoston kirjelmä Euroopan yhteisöjen komission aloitteesta neuvoston puitepäätökseksi (lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsipornografia)

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan puhemies on 11 päivänä toukokuuta 2001 lähettänyt valtioneuvoston kirjelmän Euroopan yhteisöjen komission aloitteesta neuvoston puitepäätökseksi (lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsipornografia) (U 26/2001 vp) käsiteltäväksi suureen valiokuntaan ja samalla

määrännyt, että lakivaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa suurelle valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa on ollut kuultavana

- lainsäädäntöneuvos Jukka Lindstedt, oikeusministeriö.

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ

Puitepäätösehdotus

Komissio on 15.1.2001 tehnyt ehdotuksen neuvoston puitepäätökseksi lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumisesta. Puitepäätös velvoittaisi jäsenvaltiot säätämään rangaistavaksi eri tavoin tapahtuva lapsiprosituution edistäminen, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsipornografiaan liittyvät teot. Ehdotuksessa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiaa henkilöä. Pornografisella aineistolla tarkoitetaan kuva-aineistoa, joka esittää seksuaaliseen tekoon osallistuvaa lasta.

Rangaistavaksi olisi säädettävä lapsen

- pakottaminen tai taivuttaminen prostituutioon ja siitä hyötyminen, sen hyväksikäyttö tai sen helpottaminen sekä
- taivuttaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen

— houkuttelemalla tai pakottamalla, väkivaltaa tai uhkailua käyttäen,

— antamalla seksuaalipalveluiden vastineeksi rahaa tai arvoesineitä tai muu palkio tai

— käyttäen hyväksi auktoriteettiasemaa tai vaikutusvaltaa lapsen haavoittuvuuteen nähden.

Samoin olisi säädettävä rangaistavaksi tahallinen lapsipornografian

- tuottaminen, jakelu, levittäminen, välittäminen, tarjoaminen ja saatavilla pitäminen sekä
- hankinta ja hallussapito.

Myös osallisuus edellä mainittuihin tekoihin ja niiden yritykset olisi säädettävä rangaistavaksi, lu-

kuun ottamatta lapsipornografian hankkimisen tai hallussapidon yritystä.

Puitepäättös velvoittaisi jäsenvaltiot yhdentämään myös rikosten rangaistusasteikkoja. Enimmäisrangaistuksen tulisi olla muista kuin lapsipornografian hallussapidosta vähintään neljä vuotta vankeutta. Lapsipornografian hallussapidosta tulisi säätää enimmäisrangaistukseksi ainakin yhden vuoden vankeusrangaistus. Muiden rikosten kuin lapsipornografian hallussapidon törkeiden tekemuotojen enimmäisrangaistuksen olisi oltava vähintään kahdeksan vuotta vankeutta.

Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että EU tehostaa järjestäytyneen lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjuntaa. Valtioneuvosto suhtautuu periaatteessa myönteisesti ehdotukseen, mutta pitää oikeana lähtökohtana sitä, että puitepäättöksessä otettaisiin ensisijaisesti huomioon sellainen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsipornografia, joissa voi olla kysymys järjestäytyneestä rikollisuudesta. Suurelta osin puitepäättösehdotus koskeekin tällaisia tekemuotoja, joiden suhteen kriminalisointien ja rangaistusten yhdenmukaistaminen on tarpeen.

Valtioneuvoston mielestä rangaistusten yhdenmukaistamista harkittaessa on huomattava, että puitepäättösehdotuksessa mainitut rikokset ovat moitittavuudeltaan hyvin erilaisia. Tarkoituksenmukaista olisi, että yhteinen rangaistustaso määriteltäisiin koskemaan vain törkeimpiä tapauksia, jotka tyypillisesti ovat järjestäytyneen rikollisuuden ilmenemismuotoja. Rangaistustasoa määriteltäessä on suhtauduttava varauksellisesti sellaisiin enimmäisrangaistuksiin, jotka selvästi poikkeavat Suomen rikoslaissa noudatetusta rangaistustasosta.

Yksityiskohtainen kannanmuodostus enimmäisrangaistuksiin, koventamisperusteisiin ja muihin ehdotuksen yksityiskohtiin ei ole vielä tarkoituksenmukaista, koska puitepäättösehdotus saattaa muuttua vielä huomattavastikin jatkokesittelyssä.

Valtioneuvoston käsityksen mukaan samalla tavoin kuin Euroopan neuvoston tietokonerikollisuutta koskevassa yleissopimuksessa myös puitepäättöksessä tulisi sallia mahdollisuus noudattaa lapsipornografian määritelmässä alemmaa, 16 vuoden ikärajaa. Tätä voidaan perustella, paitsi johdonmukaisuudella kyseisen sopimuksen ja yleisen suojaikärajan kanssa, myös todisteluvaikeuksilla, jotka korkeammasta ikärajasta seuraisivat.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Valiokunta pitää tärkeänä, että Euroopan unionin toimin ja säännöksiin torjutaan järjestäytyntä, vakavaa ja luonteeltaan kansainvälistä lapsiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä ja lapsipornografiaa. Euroopan yhdentymisen, henkilöiden aikaisempaa vapaampi liikkuvuus ja informaatioteknologia, erityisesti Internet, korostavat kansainvälisen yhteistyön merkitystä. Tämän tyyppisten rikosten yhteydessä myös jäsenmaiden lainsäädännön yhtenäistäminen on EU:n puitepäättöksiin perusteltua. Puitepäättök-

sen alaan ehdotetaan kuitenkin kuuluvaksi myös sen tyyppisiä rikoksia, jotka eivät ole tavallisesti luonteeltaan kansainvälisiä tai joita ei tehdä järjestäytyneesti. Tällaisia rikoksia ei ole syytä sisällyttää puitepäättöksen soveltamisalaan.

Puitepäättöksen säännökset koskevat keskeisiä henkilökohtaisia oikeushyviä. Siten on luonnollista, että rikoslain rangaistussäännökset kattavat valtaosan puitepäättöksen kriminalisointivelvoitteista. Rikoslain seksuaalirikoksia ja lapsipornografiaa koskevat rangaistussäännökset on uudistettu vuonna 1999 voimaan tulleella lainsäädännöllä. Rikoslain säännökset poikkeavat merkittävimmin puitepäättöksestä lapsipor-

nografian määrittelyä koskevan 18 vuoden ikärajan ja kuvamateriaalin todenmukaisuusvaatimuksen osalta sekä törkeiden tekemuotojen tunnusmerkistöjen ja rikosten rangaistusasteikkojen osalta. Rikoslain säännökset eivät välttämättä kata kaikkia velvoitteita, koska rikoslain yleinen seksuaalinen suojaikäraja on 16 vuotta, kun taas puitepäätöksessä lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiaista henkilöä.

Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö

Valiokunnalle on selvitetty puitepäätösehdotuksen jatkovalmistelua neuvoston työryhmässä. Sen perusteella valiokunta toteaa, ettei sillä ole yleistä huomauttamista valtioneuvoston kannanotoista. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa 2 artiklaa on tarvetta edelleen tarkentaa koskemaan alle 18-vuotiaan alisteiseen tai heikompaan asemaan ja lapsen kypsyttömyyteen perustuvaa hyväksikäyttöä. Säännöstä on syytä täsmentää siten, ettei sen soveltamisalaan kuulu nuorten tavanomaiset sukupuolisuhteet.

Puitepäätöksen 2 artiklan a kohtaan on ehdotettu lisättäväksi pornografiset esitykset. Prostituutiota ja pornografisia esityksiä ei voida rinnastaa toisiinsa. Puitepäätöksen soveltamisalaa on kuitenkin syytä harkita laajennettavaksi koskemaan vakavampia tekemuotoja kuten lapsen pakottamista pornografisiin esityksiin ja niistä hyötymistä.

Lapsipornografia

Valtioneuvosto katsoo, että puitepäätöksessä tulisi sallia mahdollisuus noudattaa lapsipornografian määritelmässä 16 vuoden ikärajaa. Seksuaalinen suojaikäraja on Suomessa 16 vuotta ja eräissä laissa määritellyissä tilanteissa 18 vuotta. Voimassa olevissa rikoslain 17 luvun 18 §:ssä (sukupuolista siveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen) tai 19 §:ssä (sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito) ei ole määritelty ikärajaa. Säännöksen tulkinnassa voidaan pykälien perusteluiden mukaan käyttää ikärajana rikoslain 20 luvun 6 §:ssä säädettyä 16 vuoden ikärajaa.

Valiokunta katsoo, ettei lapsipornografian määrittelyssä ole puitepäätösehdotuksesta poiketen syytä tavoitella 16 vuoden ikärajaa. Vaikka 16-vuotiaan katsotaan rikosoikeudellisesti olevan riittävän kypsä päättämään seksuaalisesta käyttäytymisestään ja harkitsemaan käyttäytymisensä merkitystä, on pornografisissa kuvissa esiintymistä arvioitava toisin. Suojaikärajan nostaminen 18 vuoteen on perusteltua, kun kuvamateriaalia valmistetaan levittämistarkoituksessa tai levitetään esimerkiksi pitämällä sitä kaupan tai vuokrattavana tai muutoin yleisesti saatavana. Puitepäätöksen 3 artiklan keskeisenä sisältönä tulisi olla alle 18-vuotiaiden suojaaminen lapsipornografian tuottajien ja levittäjien hyväksikäytöltä.

Puitepäätöksessä ei edellytetä, toisin kuin Suomen rikoslain 17 luvun 19 §:ssä, että hallussapidetyn lapsipornografisen kuvamateriaalin olisi oltava *todellisuudenmukaista*. Puitepäätöstä arvioitaessa on otettava huomioon perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnan kannanotot sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa koskevasta pykälästä (PeVL 23/1997 vp ja LaVM 3/1998 vp).

Hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp) ehdotettiin, että hallussapidetyn lapsipornografisen kuvamateriaalin olisi oltava *todellisuuspohjaisista*. Perustuslakivaliokunta piti pelkän hallussapidon kriminalisointia poikkeuksellisenä, mutta tässä tapauksessa perusteltuna, koska kyseessä on todellisuuspohjaiset kuvatallenteet, jotka ovat saattaneet syntyä lasta seksuaalisesti hyväksikäyttämällä.

Lakivaliokunnan mukaan vaatimus kuvamateriaalin todellisuuspohjaisuudesta olisi aiheuttanut käytännössä vaikeita näyttö- ja tulkintaongelmia, koska autenttisen näköistä kuvamateriaalia voidaan valmistaa esimerkiksi tietokone-tekniikalla. Tämän vuoksi valiokunta laajensi perustuslakivaliokunnan lausunnosta huolimatta tunnusmerkistön koskemaan *todellisuudenmukaista* kuvamateriaalia. Siten rikoslain nykyinen säännös koskee tallenteita, joiden valmistamisessa mallina on käytetty lasta tai tietokone- tai videotekniikalla tai muulla teknisellä tavalla valmistettuja kuvatallenteita, jotka ovat todelli-

suudenmukaisia. Tällä tarkoitetaan todellisuuspohjaisen näköistä aineistoa, jota ei voida erottaa aidoista kuvataallenteista, joissa on käytetty ihmisiä malleina. Tämän määrittelyn ulkopuolelle jäävät esimerkiksi piirroksiset tai maalaukset.

Valiokunta katsoo, että puitepäättösehdotuksen jatkovalmistelussa on kuvamateriaalin laadun osalta lähtökohtana syytä pitää nykyistä rikoslain pykälää ja edellä esitettyjä valiokuntien kannanottoja.

Rangaistusasteikkojen yhtenäistäminen

Lakivaliokunta on tämän vuoden aikana ottanut kantaa rangaistusasteikkojen yhtenäistämiseen ja rikosten törkeiden tekemuotojen määrittelyyn puitepäätöksin (LaVL 5/2001 vp ja LaVL 6/2001 vp). Valiokunta toistaa aikaisemmissa lausunnoissa esitetyn yhtenäistämistä koskevat yleiset näkemykset. Osa tässä puitepäätöksessä ehdotetuista enimmäisrangaistusten vähimmäispituuksista poikkeaa merkittävästi rikoslain nykyisistä rangaistusasteikoista.

Ankaria rangaistuksia perustellaan mm. sillä, että ne mahdollistavat poliisiyhteistyön ja oikeudellisen yhteistyön Euroopan unionissa. Valiokunta katsoo, että rangaistusasteikkoja ja yhteistyön edellytyksiä on tarkasteltava toisistaan erillisinä kysymyksinä. Valiokunta pitää perusteltuna valtioneuvoston varauksellista suhtautumista sellaisiin enimmäisrangaistuksiin, jotka selvästi poikkeavat rikoslaissa noudatetusta rangaistustasosta.

Lausunto

Lausuntonaan lakivaliokunta kunnioittavasti ilmoittaa,

että valiokunta puoltaa lapsipornografian määrittelemistä koskemaan kuvamateriaalia, jonka kohteena on alle 18-vuotias lapsi, ja

että muilta osin valiokunta yhtyy valtioneuvoston kantaan.

Helsingissä 18 päivänä kesäkuuta 2001

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Henrik Lax /r
 vpj. Matti Vähänäkki /sd
 jäs. Sulo Aittoniemi /alk
 Jyri Häkämies /kok
 Erkki Kanerva /sd
 Toimi Kankaanniemi /kd
 Annika Lapintie /vas
 Kari Myllyniemi /kesk
 Kirsi Ojansuu /vihr

Veijo Puhjo /vas
 Susanna Rahkonen /sd
 Tero Rönni /sd
 Mauri Salo /kesk
 Marja Tiura /kok
 Lasse Virén /kok
 vjäs. Tanja Karpela /kesk
 Seppo Lahtela /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Timo Tuovinen.